

نگارش : فیروز تقی زاده

موش آبی

ARVICOIA TERRESTRIS LINNAEUS (1758)

= *Mus terrestris* Linnaeus C, Systema Nature, Edition, X, p. 61 (1758)

موش آبی را بزبان انگلیسی Water rat و بزبان آلمانی بنامهای Mollmaus و یا Wasserratte و یا Die grosse Wuhlmaus و یا Schermaus و بزبان فرانسه Le campagnol amphibie و یا Sou - tchikani و بزبان روسی Vodynnaya krissa و به ترکی Sou - tchikani مینامند .

موش آبی از لحاظ جثه یکی از بزرگترین نوع Microtinae میباشد وزن بدن در حدود ۱۴۶ گرم و طول بدن حدود ۱۵۰ میلیمتر است طول جمجمه سر ۳۹ میلیمتر (بموجب اندازه‌های موجود در کتب تا ۴۱/۹ میلیمتر) طول دم در حدود طول بدن و مقطع آن در تمام طول مدور است . سربزرگ و عریض و پوزه مدور است . گوشها کوتاه (۱۴-۲۲ میلیمتر) و در حدود $\frac{1}{4}$ طول سرمیباشد و پیهاله گوش در زیر مومستور است . طول پنجه‌های عقب ۲۸ میلیمتر (گاهی تا ۳۵ میلیمتر) اطراف کف پنجه‌های عقب و جلو را موهای بلند و متراکم پوشانیده است . کف پنجه هر دو پا دارای ۵ زگیل میباشد و ناخن انگشت شصت کوچک و تیز میباشد . ناخنها بلند است .

سطح قدامی دندانهای ثنایا برنگ زرد نارنجی است و سطح ساینده دندانهای آسیاب از یک‌کعبه مثلثی مجزا از هم تشکیل یافته است و فاصله این مثلثها بوسیله مینای دندان قطع میشود دندان آسیاب سوم (M₃) از هم مثلث کاملاً مجزا از هم تشکیل یافته است و مثلث آخرین M₃ کوتاه و دور است (شکل ۲۱). رنگ عمومی پوست زمستانی پشت حیوان قهوه‌ای مایل بخاکستری مخلوط با موهای زرد و سیاه رنگ زیادی می باشد . در پهلوه‌های شکم این رنگ بیشتر مایل بزررد میشود و زیر شکم برنگ سفید مایل بخاکستری است موهای تابستانی شبیه به موهای زمستانی و فقط قدری زبرتر میباشد .
با مشخصات مذکور موش آبی ایران يك تحت گونه‌ای بنام :

Arvicola terrestris persicus de Filippi (1865) می باشد

که دارای اسامی مترادف (synonymes) زیر است :

Arvicola amphibius (sic) var. *persicus* Filippi(1865)

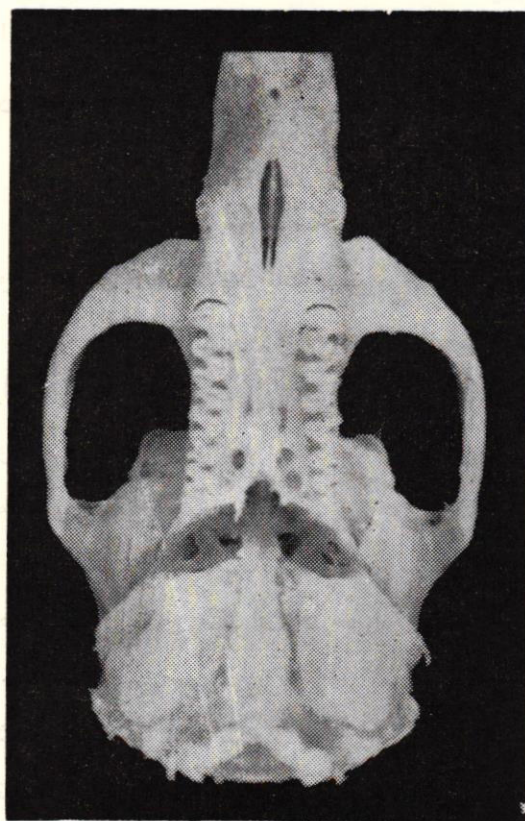
> > blanford W.T.(1876)

Microtus terrestris persicus Thomas(1907)

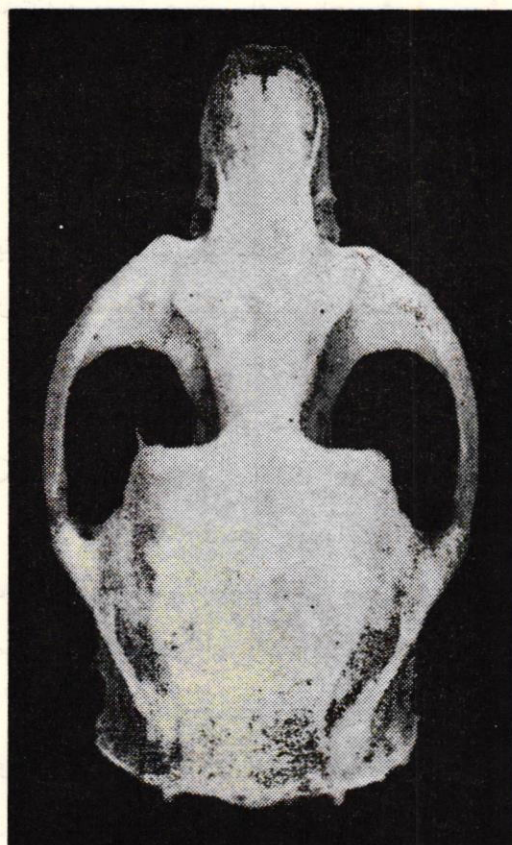
> > armenicus Thomas(1907)

> > persicus Satun(1909)

دوفیلیپی (de-Filippi) برای اولین بار مشخصات آنرا نوشته و لی محل پیدا کردن (terra typica) آنرا ذکر نمیکند و (M.A.Hinton در سال ۱۹۶۲) مینویسد که نمونه تیپیک آن در سلطانیه (Sultanieh) واقع در جنوب سلسله جبال البرز در ایران دیده شده است که قطعاً همان سلطانیه زنجان میباشد.

شکل ۲ - جمجمه موش آبی ایران از طرف پائین
Fig.2 - Crâne du campagnol d'eau
(Vue au dessous) (Original)

شکل ۱ - جمجمه موش آبی ایران از طرف بالا
Fig.1 - Crâne du campagnol d'eau
(Vue au dessus) (Original)

توماس (Thomas) نظر میدهد که نمونه تیپیک آن از سلسله جبال البرز در سواحل بحر خزر بدست آمده است و نمونه مزبور در موزه (Turine) محفوظ است.
فعلاً این موش را اینجانب از سواحل رودخانه زاینده رود اصفهان در شهر اصفهان در کنار انباریکه

دائماً آب دارند و در لنجان اصفهان بدست آورده‌ام و نمونه‌ای هم از همدان در چند سال قبل برای اینجانب فرستاده شده بود اخیراً هم نمونه این موش از کردستان رسیده است.

توماس (Thomas) میگوید که نمونه تیپیک (typic) آن از شمال ایران در سواحل بحر خزر جمع آوری گردیده است.

در هر صورت در حال حاضر نمونه‌هایی از این موش از زنجان (سلطانیه)، دماوند، سواحل بحر خزر، فشم، اصفهان و کردستان جمع آوری گردیده است و شاید در نقاط دیگری نیز وجود داشته باشد.

این تحت گونه فعلاً در ماوراء قفقاز، ارمنستان تا باطوم و در کوهستانهای طوالش دیده شده است. در هر صورت مناطق انتشار این گونه *A. terrestris* Linn. خیلی وسیع میباشد از سواحل دریای مدیترانه و آسیای صغیر و شمال فلسطین و ایران گذشته و در مشرق تا سیام دیده میشود. در شمال انتهای منطقه انتشار آن تا حوالی منطقه منجمده شمالی بوده و بعضاً تا سواحل اقیانوس منجمده شمالی میرسد در غرب تا انگلستان دیده شده است.

طرز زندگی :

این موش مخصوصاً در سواحل آبهای را کد ویا جاری زندگی میکند و اغلب اطراف باطلاحها و جنگلهای کاج مخلوط باغان ویا در نقاطی که از لحاظ درخت بید غنی باشند زندگی میکنند.

دیواره‌های رودخانه‌های خشک را دوست ندارد و از آنها فراری است ولی رودخانه‌هایی که در سواحل آن درختچه ویا درخت ویا نی روئیده باشد دوست دارد. آنها از محلهای سکونت انسانی فرار نمی‌کنند و حتی در اصفهان در کنار انباریکه از داخل شهر عبور میکنند دیده میشود و در اواخر فصل پائیز بمنازل مسکونی تغییر مکان میدهد. در حاجی طرخان آنها را داخل منازل نیز بدست آورده‌اند.

بطوریکه اینجانب شخصاً در لنجان اصفهان مشاهده کرده‌ام این موش در کنار نهرو سواحل رودخانه های کوچک در اطراف ساحل زاینده رود و آب نماهایی که در اطراف آنها درخت و نی هم کاشته شده است بسر می‌برد در این محلهها در اواخر پائیز دالانهای آنها را میتوان دید. در لنجان در مزارع شبدریکه نسبتاً بلند شده بود با خوردن و قطع شبدرها تونلهایی برای رفت و آمد خود ساخته بودند در تابستان وقتی علوفه کنار انبار بلند شد به مناطق خشک تر نقل مکان کرده و لانه‌های زنده آنها را در اطراف جالیزها و مزارع برنج حدود ۲۰۰ متر دورتر از نهرها و رودخانهها میتوان یافت.

در این نقاط دالانهای طولیلی ایجاد کرده و این لانهها را از خاکهایی که کنار آنها بشکل توده‌ای رویهم انباشته شده میتوان شناخت.

در کنار انبار کوچک موشها در سواحل لانه ساخته و برای غذا از ساحلی بساحل دیگر شنا میکنند در کنار فاضل آبهای برنجکاری لنجان ویا نهروهائیکه دائماً آب دارند در هر ۱۰۰ متر طول ساحل بین ۱۴ الی ۱۴۶ لانه مشاهده میگردد که سوراخ خروجی آنها در نزدیکی آب قرار دارد.

رفتار:

این موش را نمی‌توان حیوان ترسو نام داد و اگر مدتی ساکت بایستید خیلی بانسان نزدیک میشود در سال گذشته در کناریکی از انهار زاینده رود اصفهان نشسته بودم در همین موقع موشی از سوراخ خود خارج شده و در یک متری اینجانب از شاخه شکسته‌ای که در داخل نهرا افتاده بود بالا رفته و از برگ‌های آن شروع به تغذیه نمود و تا وقتی که سنگی بطرف حیوان پرتاب کردم (با وجود این فاصله کم) هیچگونه اضطراب و ترسی در او دیده نمیشد و بدون ترس و وا همه در مجاورت انسان شنا میکرد. و از اینگونه مشاهدات در نوشته‌های متخصصین زیاد دیده میشود.

در عمق آب $\frac{1}{5}$ دقیقه بدون هوا میتواند بماند و تا ۲-۳ متر در عمق آب میتواند شنا کند. فعالیت آن بیشتر بعد از غروب و یا قبل از طلوع آفتاب میباشد. و در این دو وقت میتوان آنها را در حال تغذیه مشاهده کرد و بندرت موش آبی مخصوصاً افراد جوان را روز میتوان دید.

ساختمان لانه و سوراخ لانه:

لانه‌های موش آبی نزدیک آب و در کنار انهار آب میباشد سوراخ خروجی اصلی در حدود ۶-۱۰ سانتیمتر و از طرف افقی ۸-۹ سانتیمتر قطر دارد و اکثر اوقات روی این سوراخ‌ها شاخه‌های نباتات اطراف رودخانه‌ها و انهار میپوشاند و بعضاً این سوراخ‌ها در کنار ریشه‌های درختان قرار دارد. علاوه بر سوراخ اصلی ۳-۴ سوراخ خروجی دیگر نیز دارند. راهروهای زیر زمینی نسبتاً سطحی و در حدود ۱۵-۲۰ سانتیمتری سطح خاک بوده و بندرت تا ۴۰ سانتیمتری خاک فرو میرود.

غذا و ذخیره غذایی:

این موش از برگ، گل، جوانه، ساقه، پیاز، بذر، نباتات داخل آب و همچنین برگ و جوانه علوفه و نباتات جنگلی و درختان تغذیه میکند. گیاهان و غده‌های آبدار را بر سایر نباتات ترجیح میدهد. ساقه و برگ گیاهان را میخورد و اغلب قسمتهای خیلی لطیف را که هنوز فاقد کلروفیل میباشد خورده و بقیه قسمتها را دور میریزد.

نباتاتی که خیلی دوست میدارد عبارتند از:

نی (Phragmites communis) - لوی (Thypha latifolia و Typha angustifolia) و Scirpus lacustris و سایر انواع آن و Carex sp. و Equisetum sp. و Potamogeton sp. و Nuphar s.p. علاوه بر نباتات از بعضی حیوانات از قبیل حلزونها و لارو حشراتی که در آب زندگی میکنند و حتی بندرت از حشرات بالغ در اوایل تابستان و بهار تغذیه میکند.

موش آبی حیوان پر خوری است و در شبانه روز بطور متوسط برای هر ۱۰۰ گرم وزن زنده در حدود ۸۵ گرم غذا میخورد و این حیوان میتواند در شبانه روز تا ۳۰ گرم سبب زمینی بخورد.

با وجود اینکه این موش زمستان را بخواب نمیرد ولی بعضی از متخصصین در ماه ژانویه از لانه موشی در حدود ۱۲۱۵ گرم و در مورد دیگر تا ۱۵۶۴ گرم غذا بدست آورده اند و حتی یکی از متخصصین در لانه انبار زمستانی موش ۴۸ کیلو گرم سیب زمینی بدست آورده است ولی گمان نمیرود که غذای کامل زمستان خود را ذخیره نماید زیرا در فصل زمستان در زیر برف راهروهای حیوان را نیز دیده اند در ماه نوامبر موشی که در حال خواب بوده بدست آمده ولی همینکه آنرا بدست گرفته اند فرار نموده است و بعضی از متخصصین در ۱۶ درجه فارنهایت آنها را در حال خواب دیده اند .

تولید مثل :

این موش خیلی زیاد تولید مثل میکند . در سال حداقل ۴-۵ مرتبه و در هر دفعه بین ۶-۸ بچه میزاید و گاهی هم با شرایط مساعد طغیانهای شدیدی مینماید . ماده های جوان که در حدود ۶۰-۶۵ گرم وزن دارند شروع بتولید مثل میکنند در صورتیکه وزن يك ماده بالغ باید در حدود ۱۲۰ الی ۲۸۰ گرم باشد . مدت آبستنی حدود ۲۵-۳ هفته است . بسته بنواحی مختلف ظهور اولین بچه ها در بهار حدود اردیبهشت ماه میباشد و این بچه ها در اواخر تابستان شروع بتولید مثل میکنند . بچه ها بدون مو و کور هستند و وزن آنها حدود ۵-۶ گرم است و پس از ۱۰-۱۱ روز چشمها باز میشود و وقتی که وزن بچه ها نصف وزن افراد بالغ شد لانه های مادری را رها کرده و مستقلا لانه میسازند . گویا مدت زندگی موش آبی حدود ۲-۲/۵ سال باشد .